

סבירא לי דרבי אליעזר בן יעקב, ואין תשובה לקל וחומר שלמדתי.

ואף לדידכו, **דסבירא לכו כרבי אליעזר בן יעקב** — הלכה אני אומר.

תניא: אמר להן רבי שמעון לחכמים: הלכה אני אומר מפי רבותי, שהנקבות המצריות מותרות. ועוד, **מקרא מסייעני**, דכתיב: "לא תתעב אדומי, כי אחיך הוא, לא תתעב מצרי, כי גר היית בארצו. בנים אשר יולדו להן, דור שלישי — יבוא להם בקהל ה'". בנים ולא בנות!

כלומר: בנים התרתי לך בדור שלישי בלבד, ואילו בנות התרתי מיד.

תנו רבנן: "בנים" ולא בנות, דרבי רבי שמעון.

אמר רבי יהודה: הרי הוא אומר: בנים אשר יולדו להם דור שלישי.

הרי שההכתוב **תלאן בלידה**, כלומר: כל הנולדים להם אינם מותרים אלא בדור שלישי, ואפילו נקבות במשמע.

אמר רבי יוחנן: אי לאו דאמר רבי יהודה: הכתוב תלאן בלידה — דמשמע: אף הנקבות אסורות — **לא מצא ידיו ורגליו בבית המדרש** לא היה יכול לעמוד בדבריו, רש"י, כי איך יפרש את הכתוב "בנים אשר יולדו להם [למצרים], דור שלישי, יבוא להם בקהל ה'".

שהרי אם נקבותיהם של המצרים מותרות, הרי משהתגיירו הן בכלל "קהל" שאסרה

התורה לפסולי קהל [כגון למצרי] מלבוא בהן, ואיך ימצא דור שלישי למצרי?

ולרבי יהודה אין אתה יכול להתירן להנשא לפסולי קהל מצד גירותן, משום ההיתר ש"קהל גרים לא איקרי קהל", כיון שרבי יהודה אינו סובר היתר זה.

דאמר מר [כלומר: רבי יהודה]: קהל גרים — איקרי קהל!

ואם כן:

מצרי שני, שהוא פסול מלבוא בקהל — עו-א — **במאי יטהר!**

כלומר: את מי ישא בהיתר, ויתיר לבוא בקהל את הדור השלישי?

אלא ודאי אסרה התורה אף את הנקבות המצריות מלבוא בקהל ה', וממילא מותרות הן להנשא למצרי, שהרי אף הן מפסולי קהל. וכשישא מצרי שני למצרית שניה יהיה הולד מצרי שלישי, ויתקיים מאמר הכתוב "בנים אשר יולדו להם, דור שלישי יבוא להם בקהל ה'".⁽¹⁾

ומקשינן עלה: הרי אף אם היה סובר רבי יהודה שהנקבות המצריות שהתגיירו מותרות לבוא בקהל ואסורות על המצרים הזכרים שהתגיירו, שפיר היה מתקיים הכתוב: דור שלישי [מצרי] יבוא להם בקהל ה' —

שהרי **דילמא** לא בבנים שנולדו לו בהיתר מדבר הכתוב, אלא, **דאי עבר** המצרי או האדומי על איסורו, **ונפייב** [ונשא] בת ישראל או גיורת מהאומה שלו או מאומה

1. תמה הריטב"א: ותיקשי לך עמוני. שהרי אמרה תורה: לא יבוא עמוני בקהל ה', גם דור

אחרת, על כך אמרה תורה: אותם בנים שילדו לו הרי הם מותרים.

ודוחה הגמרא: "דאי עבר ונסיב" — לא כתיב קרא [אין דרך הכתוב לכתוב], כיון שלא שכיח שיעבור אדם וישא.

ועל כרחך בדרך היתר מדבר הכתוב, וכגון שנשא מצרית שניה ומשום שהיא פסולה לבוא בקהל ומותרת למצרי.

ותמהה על כך הגמרא: וכי אין הכתוב מדבר אלא בנישואי היתר?

הרי ממזר "דאי עבר — אביו — ונסיב" הוא, שהרי נוצר בעבירה, ומכל מקום כתיב קרא?!

ומשנינן: "דאי עבר ונסיב" במקום שהכתוב בא לאיסורא של מי שנולד מנישואי עבירה אלו — אכן כתב קרא.

אבל "דאי עבר ונסיב" כשהגידון הוא להיתירא של הנולד מנישואי עבירה אלו, לא כתב קרא.

ומקשינן עלה: הרי מחזיר גרושתו משנישאת לאחר, דכתיב בה "לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר הוטמאה [שנישאת לאחר] כי תועבה היא".

ודרשינן מהמיעוט "היא": רק היא תועבה, אבל אין בניה — שנולדו לו ממנה לאחר שהחזיר גרושתו באיסור — תועבים.

והרי כאן זה מקרה "דאי עבר, ונסיב" —

להיתירא של הבנים הוא. ומכל מקום כתיב קרא?!

ומשנינן: התם, במחזיר גרושתו, משום עיקר איסורא — הוא דכתיב קרא, להשמיענו שאם עבר ונסיב היא תועבה, ולפיכך נקטה התורה אופן זה.

תנו רבנן: כתיב גבי מצרי ואדומי: "בנים" אשר יולדו להם דור שלישי יבוא להם בקהל ה'.

ומפרשת הברייתא את הפסוק:

אם נאמר "בנים" [אשר יולדו] — למה נאמר "דורות" [דור שלישי]?

ואם נאמר "דורות" — למה נאמר בנים?

כלומר: לא היה לו לומר אלא: בן שלישי יבוא להם בקהל ה', ותו לא.

או שיאמר: "דור שלישי יבוא להם בקהל ה'", ותו לא!

כי אם נאמר רק "בנים" ולא נאמר גם "דורות", אלא היה הכתוב אומר: בן שלישי יבוא —

הייתי אומר: בן ראשון שנולד למצרי וכן הבן השני, אחיו של ראשון, הוא שאסור. אבל בן שלישי שילד לו, מותר לו לבוא בקהל.

לכך נאמר "דורות", להשמיענו שכל בניו אסורים, ורק בני בניו מותרים.

קהל גרים איקרי קהל לרבי יהודה! וראה מה שתירץ שם.

עשירי", והאיך תמצא בו דורות, שהרי עמונית מותרת ודאי לבוא בקהל, ואף שגירות היא, הרי

ואם היה נאמר רק "דורות" ולא היה נאמר גם "בנים", אלא היה הכתוב אומר: דור שלישי יבוא להם בקהל ה' –

הייתי אומר שכך הוא פירוש הכתוב: רק לאותן העומדים על הר סיני ולבניהם נאסרו מצרי ואדומי. אבל לדור השלישי של העומדים על הר סיני, לא נאסרו מצרי ואדומי. לכך נאמר "בנים".

ועתה מפרשת הגמרא את המילה "להם", הכתובה פעמיים בפסוק "בנים אשר יולדו להם, דור שלישי יבוא להם בקהל ה'":

"להם" אחד בא ללמד: מהם, מהגר המצרי עצמו, מנה את מספר הדורות, שהוא עצמו הדור הראשון, ובנו הוא הדור שני, ובבן בנו אתה קורא "דור שלישי יבוא להם בקהל ה'".

"להם" שני בא ללמד: הלך אחר פסולן!

כלומר: אם נטמעו פסולים אלו בכשרים, כגון מצרי שנשא ישראלית, וישראל שנשא מצרית, הלך אחריהן, והולד פסול עד דור שלישי.

ומוסיפה הגמרא ומפרשת את המקרא:

ואיצטריך למיכתב: "להם" לומר לך: מהם מנה.

ואיצטריך למיכתב: בנים "אשר יולדו", שמשמע מן הבנים אתה מונה.

וכדי שלא יהיו סותרים המקראות זה לזה, אתה צריך פרש כך:

דאי כתב רחמנא "אשר יולדו" לבד, הוה אמינא: מבניהם מנה, לפיכך כתב רחמנא "להם" לומר לך: מהגר המצרי עצמו תמנה.

ואי כתב רחמנא "להם" לבד, הוה אמינא: מצרית מעוברת שנתגיירה, היא ובנה חד דור הוא, ולא יהיה מותר אלא בן בנו של העובר.⁽²⁾

לפיכך כתב רחמנא: בנים "אשר יולדו" להם דור שלישי יבוא, דמשמע: כל לידה שמן הגירות ואילך מחשיבים אנו אותה לדור.

תו מפרשין: ואיצטריך למיכתב "להם" הכא גבי מצרי ואדומי, ללמדך: הלך אחר פסולן, ואיצטריך גם למיכתב: "לו" גבי ממזר [גם דור עשירי לא יבוא "לו" בקהל ה' עד עולם], כדי ללמד: הלך אחר פסולו, ואם נשא ממזר אשה כשירה הרי הולד פסול.⁽³⁾

דאי כתב רחמנא רק הכא, גבי מצרי ואדומי דהלך אחר פסולן, הוה אמינא דוקא גבי גר

היו מפרשים: מעוברת שנתגיירה אין בנה עושה דור.

3. גבי ממזר לא הזכיר רש"י אלא ממזר שנשא ישראלית, ולא כמו שכתב גבי מצרי שני אופנים: מצרי שנשא ישראלית, וישראל שנשא מצרית.

2. כלומר: הייתי אומר כיון שהורתו של הבן שלא בקדושה, הרי הוא עצמו מצרי ראשון, על פי תוספות.

ואולם מבואר מדבריהם, שלא פירשו כן אלא משום שביארו את סוגיית הגמרא אליבא דרבי שמעון, הסובר מצריות מותרות. אבל אם היה אפשר לפרש כמאן דאמר שהמצריות אסורות,

מצרי ואדומי, משום דבא הגר או הגיורת מטיפה פסולה של גוי.

אבל ממזר, דבא מטיפה כשירה, שמישראל הוא בא, אימא לא נלך אחר הפסול.

ואי כתב רחמנא רק גבי ממזר שהולכין בו אחר הפסול, הוה אמינא: משום דאין ראוי ממזר לבוא בקהל לעולם, לפיכך החמירה בו תורה, אבל הכא גבי מצרי ואדומי המתרים לאחר שלשה דורות אימא לא נלך אחר הפסול.

לפיכך: צריכא.

השמועה הבאה מתבארת על פי שיטת הרמב"ן הרשב"א והריטב"א בסוגייתנו.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: אף על פי שאמרו בכרייתא גבי מצרי וגבי ממזר: הלך אחר פסולן, כל זה אינו אלא כשביאתו בעבירה וכגון ישראל שנשא מצרית או מצרי שנשא ישראלית.

אבל כשאין ביאתו בעבירה, לעולם הולכים בו אחר הזכר; ולפיכך:

מצרי שני שנשא מצרית ראשונה, הואיל וביאתו בהיתר היא כי שניהם פסולי קהל הם, בנה שלישי הואי ומותר לבוא בקהל. (4)

אלמא קסבר רבי יוחנן: כל מקום שאין עבירה — בתר דידה דאביו שדינן ליה!

מתיב עלה רב יוסף:

רבי טרפון אומר: יכולין ממזרין ליטרה, שלא יהיו בניהם ממזרים כמותם!

כיצד: ממזר שנשא [לשון המשנה] שפחה⁽⁵⁾, הרי הולד עבד ואינו ממזר, שחררו נמצא בן חורין, כלומר: הרי הוא בן חורין כשאר בני חורין ואין בו פסלות כלל.

אלמא בתר דידה דאמו שדינן ליה [וראה תוספת ביאור בהערות⁽⁶⁾]?

ביאור הגר"א באבן העזר סימן ד סעיף ו, ובשער המלך פרק יד מאיסורי ביאה, ובפני יהושע ומקנה בקדושין שם; וראה עוד לשון רש"י לעיל בד"ה להם הלך אחר פסולן: ומשמע הלך אחריהם דאם "נטמעו בכשרים" כגון מצרי שנשא ישראלית וכו'; הרי שדקדק לומר: "נטמעו בכשרים" ולא "נטמעו בפסולים", כי בזה אין אומרים "הלך אחר פסולן", וזה משמע שלא כהבנת התוספות בדברי רש"י בקדושין סז א.

5. מסקנת הגמרא בקדושין: ממזר נושא שפחה לכתחילה, דכי כתיב "לא יהיה קדש" לאסור ביאת ישראל בשפחה, בישראל כשר כתיב, ולא בממזר [רש"י שם].

6. לשון הריטב"א הוא: ומשום הכי אותבינן ליה

4. כתבו הראשונים כאן: ואם תאמר: הא קתני בכרייתא "להם" הלך אחר פסולם?! יש לומר: דרבה בר בר חנה סובר, דהיא במצרי שנשא בת ישראל שביאתם בעבירה, אבל בשנשא [המצרי] מצרית שאין ביאתה בעבירה, הולכים אחר הזכר, וכדתנן בפרק האומר [קדושין סו ב]: כל מקום שיש קדושין ואין עבירה, הולד הולך אחר הזכר, [לשון הריטב"א], והטעם הוא משום דכתיב: "למשפחותם לבית אבותם".

ולרש"י יש שיטה אחרת בהבנת שמועתנו, כמבואר בדבריו בקדושין סז א ד"ה בנה [וראה מה שכתבו התוספות שם בביאור דבריו]; ועוד לרש"י מילין לעיל עו ב ד"ה אשיא [וכזאת כתב גם בסוטה ט א] ובעוד מקומות, ונתחבטו אחרונים בהבנת שיטתו בפירוש שמועתנו, ראה

ומשנינן: שאני התם, דאמר קרא: האשה וילדיה תהיה לאדוניה, גזירת הכתוב היא דולד שפחה כשפחה. (7)

מתיב רבא לדברי רבה בר בר חנה משמו של רבי יוחנן, שאמר: מצרי שני שנשא מצרית ראשונה בנה שלישי:

והא תניא: אמר רבי יהודה: מנימין גר מצרי היה לי חבר מתלמידי רבי עקיבא, ואמר: אני מצרי ראשון ונשאתי מצרית ראשונה, אשיא לבני שהוא מצרי שני מצרית שניה, כדי שיהא בן בני שהוא מצרי שלישי ראוי לבוא בקהל.

ואי סלקא דעתך כדאמר רבי יוחנן: בתריה דידיה שדינן ליה, ואפילו כשאמו מצרית ראשונה אם אביו מצרי שני הרי בנו שלישי, אם כן: אפילו מצרית ראשונה נמי יכול מנימין להשיא לבנו כדי שיהא בן בנו ראוי לבוא בקהל?!

ומשנינן: הא אמר ליה רבי יוחנן לרבי: תני: אשיא לבני מצרית ראשונה, כי אף באופן זה יהא בן בנו שלישי וראוי לבוא בקהל.

כי אתא רב דימי, אמר רבי יוחנן:

מצרי שני שנשא מצרית ראשונה, אף על גב דמדין "הלך אחר פסולם" אין לילך דוקא אחר אמו הפסולה, הואיל ויש קידושין ואין עבירה, מכל מקום בנה שני הואי ואסור לבוא בקהל.

אלמא: בתר אימיה שדינן ליה [אחרי אמו אנו הולכים].

וקא סלקא דעתיה דאביי בכיבור טעמו של רבי יוחנן לדעת רב דימי, שהוא משום ד"עובר ירך אמו" הוא ואין חוששין לזרע האב [ריטב"א],⁽⁸⁾ ולפיכך:

אמר ליה אביי:

המפריש בהמה לחטאתו, ונאבדה, והפריש אחרת תחתיה ונתכפר בה, הלכה למשה מסיני שתלך הבהמה למיתה, והיא נקראת: חטאת שנתכפרו בעליה באחר, שהיא אחת מחמש חטאות המתות.

המפריש בהמה לחטאתו, ונתעברה, וילדה, הרי ולדה הולך למיתה, וזו היא "ולד חטאת" שגם היא אחת מחמש החטאות המתות מהלכה למשה מסיני.

אלא הא דאמר רבי יוחנן: הפריש חטאת

7. רש"י.

8. כתב הרמב"ן, דקים לה לגמרא, שאין טעמו של רבי יוחנן משום ד"הלך אחר פסולו", ומטעם זה מפרשת הגמרא את דבריו מטעמים אחרים, וראה גם בריטב"א שכתב, דמהכא שמעינן נמי שלא אמר הלך אחר פסולו אלא כשנשא בת ישראל שביאתו בעבירה, כלומר: שאם לא כן היה לנו לפרש את טעמו של רב דימי משום הלך אחר פסולו.

מרכי טרפון, דממזר בשפחה אין עבירה והולכין אחר הנקיבה, ואילו היה נמי עבד שבא על הממזרת היה ולד ממזר כאמו, [וראה מה שהוסיף הרמב"ן].

נראה מדבריו שאין הקושיא מעיקר דינו של רבי טרפון, אלא דמשמע לגמרא דהוא הדין אם עבד נשא ממזרת יהיה הולד ממזר משום דהלך אחר פסולו, ומוכח שהולכים אחר הפסול אף כשאין עבירה.

אישתיק רב דימי!

אמר ליה אביי לרב דימי: דילמא אין טעמו של רבי יוחנן משום דעובר ירך אמו, אלא הטעם במצרי שני הנושא מצרית ראשונה, שהולד הולך אחר האם והוא מצרי שני, הוא משום דשאני התם גבי מצרי, דכתיב "אשר יולדו", הכתוב תלאו בלידה כלומר: הלך אחר האם. (12)

אמר ליה רב דימי לאביי: קרקפנא [אדם חשוב]!

חזיתיה לרישך [ראיתי את רבה רבך שלמד לפני רבי יוחנן, תוספות]] ביני עמודי [בין עמודי בית המדרש] כי אמר [כשאמר] רבי יוחנן להא שמעתא שאמרתי משמו.

כלומר: פירוש זה שאמרת בדברי רבי יוחנן, לא משלך הוא, אלא כך שמעת מרבה, רבך, ששמע כן מרבי יוחנן עצמו.

ומקשינן: טעמא דכתיב "אשר יולדו", הא

מעוברת וילדה, רצה מתכפר בה והולד ירעה עד שיסתאב, רצה מתכפר בולדה ואמו תרעה עד שתסתאב, תיקשי לפי דעתך בדעת רבי יוחנן ש"עובר ירך אמו"; כי:

אי אמרת בשלמא קא סבר רבי יוחנן: "עובר לאו ירך אמו הוא" —

הרי ניחא מה שאמר: "רצה מתכפר בולדה" ואין אנו דנים את הולד כ"ולד חטאת" שהיא מהחטאות המתות, ומשום שחל על העובר קדושה נפרדת (9), והוה ליה — הפרשת האם והעובר — כמפריש שתי חטאות לאחירות שאם תאבד האחת יתכפר בחברתה

והרי אמר רב אושעיא: הפריש שתי חטאות לאחירות, מתכפר באחת מהן, והשניה תרעה עד שתסתאב [יפול בה מום] ותצא לחולין. (10)

אלא אי אמרת: "עובר ירך אמו הוא", הוה ליה "ולד חטאת".

וולד חטאת — הרי למיתה אזיל! (11)

ומשמע מדבריו, שאינו ממש כולד חטאת, כיון שחלה עליו קדושה אגב אמו, אלא שאנו דנים אותו כמו ולד חטאת דלמיתה אזיל.

12. מדברי הרמב"ן בסוגייתנו מתבאר, שלדעת רב דימי הולכין אחר האם אפילו לקולא, ואם נשא מצרי ראשון למצרית שניה, יהא הולד שלישי, שלעולם הולכין אחר האם, אף במקום שהאב פסול יותר, [ולהלכה הביא בזה בשולחן ערוך סימן ד סעיף ו שתי שיטות]; ומה שלא אמר רב דימי חידוש זה שהוא חידוש להיתירא וכחא דהיתירא עדיף, היינו משום דנקט אותו אופן שדיבר בו רבה בר בר חנה.

9. לשון רש"י בתמורה י א הוא: אבל אי אפשרה מעוברת חשוב עובר כבהמה אחרת וחיילא עליה קדושה באפי נפשיה.

ולשון הריטב"א כאן הוא: פירוש, דחשבינן העובר כאילו פריש מן האם ועומד בפני עצמו.

10. הא דאמרינן: תרעה עד שתסתאב מדרבנן בעלמא הוא.

11. לשון הריטב"א הוא: פירוש שאינו חשוב חלוק לעצמו, ולהקריבו בו אי אפשר, שאין מקריבין שתי בהמות לחטאת אחת, אלא דנים אותו כולד חטאת דאזיל למיתה.

בעלמא, (13) בתר אבוה שדינן ליה, ואין אומרים: עובר ירך אמו.

אלא, הא דאמר רבא: נכרית מעוברת שנתיירה בנה לכשילד אין צריך טבילה, מפני שטבילת אמו עלתה לו (14) —

תיקשי לך: כיון שעובר לאו ירך אמו — אמאי אין צריך הולד טבילה לכשילד?!

וכי תימא: אין טבילת אמו מועלת לולד, אלא טבילת הולד עצמו בעודו במעי אמו היא שמועלת לו, ואף שגופה של אמו חוצצת בינו ובין המים לא הוי חציצה משום דרבי יצחק.

דאמר רבי יצחק: דבר תורה רובו של טובל שהיה עליו דבר החוצץ בינו ובין המים ומקפיד עליו [מצטער עליו הטובל, רש"י עירובין], הרי הוא חוצץ.

אבל רובו [וכל שכן מיעוטו] שאינו מקפיד עליו, אינו חוצץ.

ולפי זה הוא הדין בעובר שאינו מקפיד על החציצה, שכן הוא דרך גידולו של ולד [רש"י], הרי זה אינו חוצץ. (15)

אי אפשר לומר כן, דהא אמר רב כהנא: לא עמ-ב שנו "אינו מקפיד עליו אינו חוצץ", אלא כשהיתה החציצה על רובו של טובל בלבד.

אבל כולו של טובל שהיתה עליו חציצה, הרי זה חוצץ אף שאינו מקפיד.

ואם כן, הולד שכולו מכוסה הוי חציצה אף שאינו מקפיד עליו, ועל כרחק טעמא הוא משום "עובר ירך אמו" וטבילת אמו עלתה לולד, ותיקשי לך דאמרת: עובר לאו ירך אמו?!

ומשנינן: לעולם הטעם הוא משום שאין אמו חוצצת בטבילת העובר, ושאינו עובר דהיינו רביתיה [כך היא דרך גידולו] ואין שם חציצה עליו כלל.

כי אתא רבין [רש"ש] אמר רבי יוחנן:

באומות — הלך בבניהם אחר הזכר.

נתגיירו — הלך אחר פגום שבשניהם.

כלומר: כשאנו באים לקבוע על ולד הבא משתי אומות אם דינו כאומה שבא אביו

למאן דאמר עובר לאו ירך אמו הוא, ויש כאן הטבלת האם לולדה, הכל מעשה גרות אחת הוא, ואין הולד יכול למחות לכשיגדיל, ואינו דומה לגר קטן שהטבילו אביו שיכול למחות משהגדיל. אכן האבני מילואים בסימן ד, כתב שלמאן דאמר עובר לאו ירך אמו הוא, יכול למחות כשיעשה גדול.

15. ואף שמדרכנן חוצץ אפילו רובו שאינו מקפיד "הכא אוקימנא אדאורייתא", רש"י.

13. כלומר: בשאר אומות [או אף בשאר פסולי קהל], בכל מקום שאין ביאתו בעבירה, בתר אבוה שדינן ליה, כן נראה לפרש לפי שיטת הראשונים, שעל פיה מתבארת כאן סוגייתנו.

14. לשון רש"י הוא: אין צריך טבילה לשום גירות, דסלקא ליה טבילה דאימיה; לשון רש"י משמע, שגירות הולד גירות נפרדת היא, אלא שטבילת אמו מועלת לו, ובענין זה האריכו האחרונים.

ובאסופות רבינו חיים הלוי ביאר, שאפילו